

बजेट सन्दर्भ छलफल

नेतृत्व शैक्षिक

क्षेत्रको रूपान्तरणका लागि तयार भएन

प्रा.डा. विद्यानाथ कोइराला शिक्षाविद

गोपीनाथ मैनाली पूर्व शिक्षासचिव

नेपालको हकमा निजी विद्यालयका सञ्चालक र सताको राजनीतिमा एउटै मान्छेहरु भएकोले अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐनमा भएको व्यवस्थालाई कार्यान्वयन हुने कुरामा आफुलाई शंका लागेको डा विद्यानाथ कोइरालाको भनाई छ ।

यातिबेला संघीय संसदको दुबै सदनमा अर्थमन्त्री जनार्दन शर्माले आगामी आर्थिक वर्षका लागि प्रस्तुत गरेको बजेटमाथि छलफल भइरहेको छ । सरकारको पक्ष प्रतिपक्षले मुलतः राजनैतिक किताका आधारमा बजेटमा शमावेश भएका विषयवस्तुहरुमाथि आफ्नो धारणा राखिरहेको देखिन्छ । आगामी आगामी आर्थिक वर्षका लागि सरकारले शिक्षा क्षेत्रमा १ खर्ब २९ अर्ब ९ करोड रुपैयाँ विनियोजन गरेको छ । जसमा संघ विनियोजित कार्यक्रमको हिस्सा समेत ठुलो रहेको छ । प्रस्तुत छ, अर्थमन्त्री शर्माद्वारा प्रस्तुत प्रस्तावित बजेट कार्यान्वयन हुँदा शिक्षा क्षेत्रमा के-कस्तो सकरात्मक प्रभाव पर्नेछ, साथै शिक्षा क्षेत्रमा संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप गर्नेपर्ने कार्यक्रम के-के छुट्टन पुगेका छन भन्ने सन्दर्भमा मध्यान्ह राष्ट्रिय दैनिकका सभवादाता नारायण अर्यालले शिक्षाविद प्रा. डा. विद्यानाथ कोइराला र पूर्व शिक्षा सचिव गोपीनाथ मैनालीसँग गरेको कुराकानीको सम्पादित अंश :

सरकारले आगामी आर्थिक वर्षका लागि बजेट प्रस्तुत गरेको छ । सो बजेटमाथि के सरकारले संविधान र ऐनमा व्यवस्था गरे अनुरूपको शिक्षा क्षेत्र निर्माण गर्न आवश्यक कार्यक्रम आगो बढाइएको छ ?
वर्तमान सरकार र राजनैतिक नेतृत्व संविधानमा व्यवस्था गरिए अनुसार शैक्षिक क्षेत्रको रूपान्तरणका लागि तयार नभएको शिक्षाविद डा विद्यानाथ कोइरालाको भनाई छ । शिक्षा क्षेत्रमा बजेट कति हुनुपर्छ भन्ने भन्दापनि जति पैसा छ त्यसको अधिकतम उपयोगको चिन्तन हुनुपर्ने मान्यता आफैले राख्ने गरेको तर बजेटमा त्यस्तो नदेखिएको उनी बताउँछन् । साथै बजेटमा गुणस्तर र जिम्मेवारीको विषयलाई पनि बेवास्ता गरिएको डा कोइरालाको भनाई छ । उनी भन्छन्, 'संविधानको धारा ३० ले भन्ने सबैलाई शिक्षा र आधारभूत तह सम्मको लागि अनिवार्य निःशुल्क शिक्षा भन्ने प्रकारको जुन व्यवस्था गरेको छ, सो कार्यान्वयनको निमित्त जिम्मेवारी कसको हो भन्ने कुरा मैले देखिन । यदि त्यो जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको हो भने त्यो तोक्नुपर्छ, त्यो तोक्ने काम पनि भएन ।'
विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै साना विद्यार्थीलाई खाजा खर्च दिने संघीय सरकारको निर्णयमा शिक्षाविद डा कोइरालाको असहमति छ । संघीय सरकारले खाजा बाँड्ने काम गरेको राम्रो नभएको भन्दै उनले सबैलाई खाजा दिने भन्दा पनि विपन्नका छोराछोरीका अभिभावकलाई खाजा बनाएर स्कूल पठाउन सक्ने बनाउने कुरामा राज्यले कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने उनको धारणा छ । शिक्षालाई व्यवहारिक र जनमुखी बनाउने कुरा सबै राजनीतिक

दल र नेतृत्वले गरेको तर आगामी आवको लागि प्रस्तावित बजेटले सो विषयलाई नसमेटेको उनको डा कोइरालाले बताए ।
प्रस्तावित बजेटले शैक्षिक गुणस्तरको जिम्मेवारी लिने निकायको विषयमा समेत स्पष्ट संकेत नगरेको शिक्षाविद डा कोइराला बताउँछन् । शैक्षिक क्षेत्रको विषयमा स्पष्ट जिम्मेवारी लिने निकायको विषयमा बजेटले उल्लेख नगरेको उनले बताए । शिक्षाविद कोइरालाका अनुसार अन्य मुलुकहरुमा शिक्षा क्षेत्रको मुख्य जिम्मेवारी कसको भन्ने कुरा स्पष्ट हुने र उनिहरुले नै सो विषयमा आवश्यक पैरवी गर्ने प्रचलन छ । चीन, अमेरिका, बेलायत, डेनमार्क, आदि लगायतको उदाहरण उनले प्रस्तुत गरे ।
शिक्षाविद डा कोइरालाको जस्तै संविधानले शिक्षा क्षेत्र सम्बन्धी गरेका धेरै व्यवस्थालाई बजेटले सम्बोधन गर्न नसकेको पूर्व शिक्षा सचिव गोपीनाथ मैनालीको धारणा छ । मैनालीले पनि माध्यमिक विद्यालयको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र गुणस्तर नियन्त्रणमा बजेटले सम्बोधन नगरेको बताउँछन् । साथै उनका अनुसार बजेटले सिपमुलक कार्यक्रमहरुमा पनि बजेटले ध्यान पुऱ्याएको छैन । माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा स्थानीय तहको मातहतमा भएकोले सबै व्यवस्थापनको जिम्मेवारी लिन नमिल्ने भएतापनि केन्द्रीय बजेटले त्यसका लागि आवश्यक मार्गनिर्देशन गर्नसक्ने पुर्वसचिव मैनाली बताउँछन् । तर उनकाअनुसार प्रस्तावित बजेटले त्यो पनि काम गरेको छैन ।
संविधानमा अनिवार्य शिक्षाको व्यवस्था गरिएको प्रसंगमा पनि बजेट मौन रहेको मैनाली बताउँछन् । आफ्ना बालबालिका आर्थिक

सम्स्याको कारणले पढाउन नसक्ने परिवारका लागि बजेट मौन रहेको उनको धारणा छ । अभिभावकलाई कारवाही गरेर शिक्षा प्राप्त गर्न नसकिने भन्दै उनी बजेटले यी विषयलाई सम्बोधन गरेको हुनुपर्ने र गरेको भए संवैधानिक भावना कार्यान्वयन हुने बताउँछन् । बजेटले शिक्षा व्यक्त, समाज र राष्ट्रको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नुपर्ने, साथै अन्तर्राष्ट्रिय अनुकूलनको हुनुपर्ने बताउँदै त्यसका लागि बजेटले वातावरण निर्माण मैनालीको तर्क छ । तर प्रस्तावित बजेट शिक्षा क्षेत्रका लागि पर्याप्त समेत नभएको उनी बताउँछन् ।
के प्रस्तावित बजेटले शैक्षिक क्षेत्रलाई संघीयताको गर्तअनुकूल कार्यान्वयन गर्न सजिलो गरेको छ ?
शिक्षाविद डा विद्यानाथ कोइरालाले शैक्षिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा आगामी आवको लागि प्रस्तावित बजेट अलिकति पनि संवैधानिक लक्ष्य उन्मुख नरहेको बताउँछन् । त्यसका लागि वितीय आयोगले काम नगरेको र मुलकमा वितीय संधियता मुलुकमा कार्यान्वयन नभएको उनले बताए । वर्तमान राजनैतिक नेतृत्व राजनैतिक संघीयतामा पनि जान नचाहेको उनको धारणा छ । राजनैतिक संघीयताले जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिने कुरा गर्नेमा त्यस्तो नभएको उनले बताए । तर, संघले कतिपय कार्यक्रमहरुमा वितीय अख्तियारीमाफत काम गर्न सक्ने पुर्व शिक्षा सचिव गोपीनाथ मैनालीको धारणा छ । संघ भनेको अभिभावक भएको भन्दै संघको तर्फबाट भएका कतिपय थप कार्यक्रमलाई सहजिकरणको रूपमा

लिनुपर्ने उनी भन्छन् । त भएको उनको भनाई छ । मैनाली भन्छन्, 'यो विषयलाई हामीले अधिकार भन्दापनि सघले कति सहयोग गरेको छ वा छैन भनेर हेर्नुपर्छ ।'
अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐनले निजी शैक्षिक क्षेत्रको प्रारम्भिक र आधारभूत तहसम्मको शिक्षालाई सेवानुसारी र लोककल्याणकारी बनाउने कुरा बताएको छ । सो विषयलाई बजेटले सम्बोधन गर्न सोजेको देखिन्छ नि ।
विश्वमा नै निजी क्षेत्र सेवामुखी नहुने भन्दै शिक्षाविद डा विद्यानाथ कोइरालाले निजी लगानी भनेको नाफाले सञ्चालन हुने र अर्थतन्त्रको नियम नै त्यही भएको धारणा बताए । बरु निजी क्षेत्रले नाफा कति कमाउने भन्ने कुराको तुंगो गरिदिनुपर्नेमा त्यो काम बजेटले नगरेको उनी बताउँछन् । नेपालको हकमा निजी विद्यालयका सञ्चालक र सताको राजनीतिमा एउटै मान्छेहरु भएकोले अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐनमा भएको व्यवस्थालाई कार्यान्वयन हुने कुरामा आफुलाई शंका लागेको डा कोइरालाको भनाई छ ।
त्यस्तै निजी क्षेत्रको शिक्षालाई सरकारले सेवामुलक बनाउन नसक्ने पुर्व सचिव गोपीनाथ मैनालीको तर्क छ । कम शुल्क लिने र शुल्कको स्ट्रक्चरको विषयमा मापदण्ड बनाउन पनि धेरै ठुलो कसरत गर्नुपर्ने उनी बताउँछन् । शिक्षामा निजी क्षेत्रलाई नियन्त्रण गर्ने भन्ने विषय बजेटमा नराखिएको र अहिले सो विषय सम्भव पनि नभएको उनको धारणा छ ।

नौ खर्ब ८४ अर्ब खर्च हुँदा पूँजीगत खर्च ३४ प्रतिशत मात्र

काठमाडौँ/रासस - हरेक वर्ष सरकारले नीति तथा कार्यक्रम र बजेट प्रस्तुत गर्दा पूँजीगत खर्च बढाउने विषयलाई प्राथमिकतामा राखेको हुन्छ । विशेषगरी बजेट बनाउने अर्थ मन्त्रालयको हरेक दिनके चासो विकास निर्माणको काम प्रभावकारी होओस् भन्ने नै रहन्छ । सम्बन्धित मन्त्रालयका मन्त्री र सचिवलाई बोलाएर नियमित बैठक एवं छलफल पनि हुन्छ । समस्याको पहिचान र समाधानका उपाय पनि खोजिन्छ । तर अवस्था जहिल्यै त्यही । नेपालको विकास निर्माणको कामले गति लिन नसकेकामा सरकारी, गैरसरकारी निकाय तथा सम्बद्ध सरोकारवालाको ध्यान पनि आकर्षित भएकै छ । तर अवस्था जहिल्यै त्यही रहने प्रवृत्ति देखिँदै आएको छ । सरकारले राष्ट्रिय गौरव, रणनीतिक महत्वका राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्तदेखि 'गोम चेञ्जर' परियोजनाको रूपमा धेरै आयोजनाको सूचीकरण पनि गरेको छ । सघीय समितिले हरेक दिन यसमा

नियमित चासो व्यक्त गरिरहेकै छन् । सरकारलाई आवश्यक सुझाव र निर्देशन पनि दिएका छन् । तर अवस्था कहिल्यै सुधार हुनसकेको छैन र देखिएको छैन । वर्तमान सरकार गठन भएपछि अर्थमन्त्री जनार्दन शर्मा हरेक महिना १० प्रतिशतको दरले पूँजीगत खर्च गर्ने घोषणा पनि गरे । त्यसका लागि दिनरात अनवरत प्रयास पनि गरे । विकास मन्त्रालयका मन्त्री, सचिव, आयोजना प्रमुखसँग लगातार संवाद पनि गरे । अवस्था भने त्यस्तो देखिन्छ । अर्थ मन्त्रालय मातहतको महालेखा नियन्त्रणको कार्यालयको दैनिक हिसाव हेर्ने हो भने विकास निर्माणमा हुन नसकेको खर्चको वास्तविक तस्वीर देखिन्छ । सरकारको कूल खर्च ६०.२८ प्रतिशत बराबर भएको देखिन्छ । सरकारले हालसम्म नौ खर्ब ८४ अर्ब २ करोड ३२ लाख बराबर मात्र खर्च गर्न सफल भएको छ । यसमा प्रशासनिक खर्चको मात्र बढी देखिन्छ । यस आर्थिक

वर्षमा सरकारले १६ खर्ब ३२ अर्ब खर्च गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।
चालु खर्चमात्रै सात खर्ब ७२ अर्ब ४२ करोड ६२ लाख बराबर भएको छ । त्यस्तै पूँजीगत खर्च एक खर्ब २९ अर्ब ३८ करोड ४७ लाख बराबर भएको छ । यो भनेको यही जेठ २० गतेसम्मको पूँजीगत खर्च ३४.२२ प्रतिशत हो । चालु आवमा तीन खर्ब ७८ अर्ब नौ करोड ७७ लाख बराबरको पूँजीगत खर्च गर्ने सरकारको लक्ष्य थियो । त्यस्तै वितीय व्यवस्थापनको ८२ अर्ब ४८ करोड २३ लाख बराबरको खर्च भएको छ । सरकारले एक खर्ब ८९ अर्ब ४३ करोड ७६ लाख बराबरको वितीय व्यवस्थापन खर्च हुने गरी बजेट विनियोजन गरेको थियो । यस्तै सरकारले हालसम्म कूल लक्ष्यको ७७.०७ प्रतिशत बराबर राजस्व संकलन गरेको छ । कोषका अनुसार जेठ २० गतेसम्म सरकारको ढुकुटीमा नौ खर्ब ६६ अर्ब ८६ करोड ४६ लाख बराबर रकम जम्मा भएको छ । त्यसमा

राजस्वमात्रै नौ खर्ब नौ अर्ब ८९ करोड १८ लाख बराबर संकलन भएको छ । कर राजस्वतर्फ आठ खर्ब ४२ अर्ब ५४ करोड ३७ लाख बराबर संकलन भएको छ । गैरकरतर्फ ६७ अर्ब ३४ करोड ८९ लाख बराबर संकलन भएको छ ।
चालु आवको अन्त्यसम्म सरकारले राजस्वतर्फ कर, गैरकर, अनुदान र ऋण सहयोग गरी कूल १२ खर्ब ४० अर्ब ५२ करोड तीन लाख बराबरको रकम संकलन गर्ने लक्ष्य राखेको छ । कूल लक्ष्यमध्ये हालसम्म ७७.९४ प्रतिशत बराबरको प्रगति भएको छ । बाँकी अवधिमा सरकारको राजस्व लक्ष्य भने पूरा हुने अर्थ मन्त्रालयको विश्वास छ ।
विसं २०७८ जेठ २० गते भने लक्ष्यको कूल ७७.९९ प्रतिशत बराबरको राजस्व संकलन भएको थियो । सोही मितिमा कूल पूँजीगत खर्च भने ३८.५६ प्रतिशत अर्थात् एक खर्ब ३६ अर्ब ६६ करोड १९ लाख बराबर भएको थियो । विसं २०७८ असार ३१ गतेको विवरण हेर्दा